

**RI.
SE**

Kartläggning av delnings- tjänster och hur dessa bidrar till levande gatuplan

RISE rapport 2020:62
ISBN 978-91-89167-47-6

I samarbete med:

Kartläggning av delnings- tjänster och hur dessa bidrar till levande gatuplan

**RISE Rapport 2020:
Frida Røyne, Stefan Molnar,
Tova Crossler Ernström och
Haben Tekie**

Innehåll

Sammanfattning	6
1. Inledning	8
2. Bakgrund: om delning, gatuplan och Masthuggskajen	9
3. Hur studien genomförts	10
4. Litteraturstudie: Fyra typer av delningsinitiativ och deras effekter	13
5. Intervjustudie med fastighetsbolag och delningsinitiativ	19
6. Sammantagen analys	25
7. Avslutande reflektioner och utblick	30
8. Referenser	31
Bilaga: Beskrivningar av texterna i litteraturstudien	35

Sammanfattning

I dag strävar många fastighetsbolag och kommuner runt om i världen efter 'levande gatuplan'. Samtidigt har många av de butiker, restauranger och caféer som traditionellt har funnits på gatuplan i våra städer och tätorter svårt att överleva. Ett potentiellt sätt att befolka gatuplanen på är med den del av ekonomin där människor delar, byter, lånar och hyr prylar, tjänster, information och ytor av varandra – den så kallade 'delningsekonomin'. Många idag betraktar delning som en central del av en framtida, mer hållbar ekonomi. De studier och faktiska utvecklingsinitiativ som specifikt riktar in sig på delningsinitiativens roll i gatuplan är dock försvinnande få. Den här studien bidrar på området att utforska följande frågeställningar:

1. På vilka sätt kan delningsinitiativ i gatuplan bidra till värdeskapande för sig själva, för fastighetsägare och för det omkringliggande samhället?
2. Vilka är förutsättningarna för att delningsinitiativ ska kunna bedriva verksamhet i gatuplan?

Metoderna som har använts är en intervjustudie (intervjuer med delningsverksamheter och fastighetsbolag samt en workshop med blandade aktörer) och en litteraturstudie över tidigare studier på delningsverksamheter. Dessa har sedan jämförts för att analysera skillnader, likheter och återkommande teman.

Resultaten visar att delningsverksamheter kan bidra med flera positiva sociala, ekonomiska och miljömässiga effekter och värden. Några av de effekter som framkommer tydligast är normförskjutningar och beteendeförändringar kopplat till miljömässig hållbarhet, skapande av sociala mötesplatser, ökad gemenskap och ökad sysselsättning i närområdet. Negativa effekter och värden kan uppstå i de fall då delningsverksamheter inte är ekonomiskt robusta eller då de vänder sig till en smal målgrupp och i praktiken kan fungera exkluderande. Dessutom kan gatuplansplacering vara negativt för verksamheten i de fall då den blir mer utsatt för förstörelse och andra risker utifrån.

Studien visar dessutom att delningsverksamheter ser det som positivt för verksamheten att finnas just i gatuplan, eftersom det bidrar till exempelvis högre synlighet och lägre trösklar för nya användare. Delningsverksamheter har även potential att själva bidra till levande gatuplan, framförallt genom att skapa liv och rörelse i området större delar av dygnet. För att delningsverksamheter ska kunna etablera sig behöver fungerande affärsmodeller finnas på plats, men också rätt lokalmässiga och arkitektoniska förutsättningar.

Slutsatsen är att det finns potential för värdeskapande av delningsverksamheter i gatuplan, men att det behövs bättre förutsättningar för att åstadkomma detta. Bland annat behövs nya affärsmodeller och ökad kunskap på området. Det behövs även en vidgad bild av hur delningsekonomi i gatuplan kan se ut och fungera – både hos forskare och hos praktiker.

1. Inledning

I dag strävar många fastighetsbolag och kommuner runt om i världen efter 'levande gatuplan'. Förhoppningen är att verksamheter i byggnaders gatuplan och rikligt med mänsklig aktivitet i det angränsande stadsrummet ska bidra till alltifrån ökade fastighetsvärden, till tryggare stadsrum och mer miljövänliga konsumtionsmönster (Kickert, 2016; Heffernan m. fl., 2014; Linn, 2018). Samtidigt har många av de butiker, restauranger och caféer som traditionellt har funnits på gatuplan i våra städer och tätorter svårt att överleva. En del aktörer har därför börjat se sig om efter alternativa användningsområden för våra gatuplan: som arenor för konstupplevelser, som show-rooms för internethandel, som platser för skapande eller som utrymmen för social service (Koch, 2018; Öberg, 2019). Ytterligare ett potentiellt sätt att befolka gatuplanen på är med den del av ekonomin där människor delar, byter, lånar och hyr prylar, tjänster, information och ytor av varandra – den så kallade 'delningsekonomin'. Många idag betraktar delning som en central del av en framtida, mer hållbar ekonomi (Acquier m. fl. 2017, Schor 2016, Frenken m. fl. 2015). Och rimligtvis behöver den här delen av ekonomin platser där den kan finnas till och växa, utifrån sina egna förutsättningar. Här blir det viktigt att utforska om vi kan skapa nya källor till värde genom att göra plats för delningsinitiativ i gatuplan - värde för såväl initiativen som för fastighetsägare och samhället i stort.

Det finns redan idag en lång rad studier och exempel på praktiskt utvecklingsarbete med olika aspekter av delningsekonomin: alltifrån delande av fordon till fritidsutrustning och ytor. Det går också att finna en rad studier och utvecklingsinitiativ om gatuplanens roll i städer och tätorter (Heffernan m. fl., 2014; Kickert, 2016). Men de studier och faktiska utvecklingsinitiativ som specifikt riktar in sig på delningsinitiativens roll i gatuplan är försvinnande få (Tekie m. fl., 2020; Røyne and Fernqvist, 2020; Molnar and Tekie, 2018). Det är på denna punkt som den här studien bidrar. Den gör det genom att utforska följande frågeställningar:

1. På vilka sätt kan delningsinitiativ i gatuplan bidra till värdeskapande för sig själva, för fastighetsägare och för det omkringliggande samhället?
2. Vilka är förutsättningarna för att delningsinitiativ ska kunna bedriva verksamhet i gatuplan?

Rapporten visar att delningsinitiativ i gatuplan kan bidra med såväl ekonomiska som miljömässiga och sociala värden, men att det behövs nya kunskaper, nya rumsliga förutsättningar och ändrade affärsmodeller för att det ska bli verklighet. Studien bygger på en litteraturstudie av tidigare forskning (avsnitt 4) samt en kvalitativ intervjustudie bestående av workshop och intervjuer med fastighetsägare och delningsinitiativ i Sverige. Flera av de intervjuade personerna är engagerade i dessa frågor inom utvecklingen av området Masthuggskajen i Göteborg. (avsnitt 5). Efter genomgången av resultatet kommer en sammantagen analys med fokus på att besvara frågeställningarna (avsnitt 6), följt av en avslutande diskussion av behoven av fortsatt kunskapsbyggande och praktiskt utvecklingsarbete (avsnitt 7). Innan rapporten går djupare in på de här delarna beskrivs studiens bakgrund (avsnitt 2) och genomförande (3).

2. Bakgrund: om delning, gatuplan och Masthuggskajen

Det finns ingen vedertagen definition av delningsekonomi (se till exempel Acquier m. fl. 2017, Schor 2016, Frenken m. fl. 2015). Det är ett brett koncept där många olika typer av aktiviteter och tjänster kan ingå (Markendahl m. fl. 2019). En kärna i fenomenet är dock aktiviteter där människor ger varandra tillgång till underutnyttjade resurser; så som fordon, ytor, prylar eller data; och att de gör detta genom att låna, dela, byta eller hyra av varandra (Bademo 2017). Delningsinitiativ kan bedrivas av olika anledningar: på grund av medvetenhet om överkonsumtion och en vilja att minska användningen av gemensamma resurser, av ekonomiska skäl (att det är billigare), eller av sociala skäl (som för att skapa mötesplatser eller bygga tillit och delaktighet). Under de senaste åren har vi också sett framväxten av en lång rad försök, på internationellt plan, att stimulera och stärka delningsekonomin. I Sverige finns det såväl ideella som kommunala initiativ med det syftet. Några svenska kommuner har skrivit in ökat delande som mål i sina miljöprogram (Göteborg Stad och Malmö Stad) och svenska staten har gjort en mångmiljonsatsning på området genom programmet *Sharing Cities Sweden* (Sweden, 2020).

Även fenomen som går under namn som *levande gatuplan*, *levande bottenvåningar* och *aktiva fasader* har under de senaste åren ökat i popularitet runtom i världen. Inte heller här finns det en enda vedertagen definition. Men som begreppen antyder handlar det i regel om att byggnaders bottenvåningar och det angränsande gatuplanet karaktäriseras av mänsklig aktivitet som är synlig genom regelbundna fönster och dörrar (Heffernan m. fl., 2014). Runtom i världen ser vi att kommuner, forskare, konsulter och fastighetsbolag tar fram policies och riktlinjer för levande gatuplan och försöker skapa sådana inom ramen för stads- och fastighetsutvecklingsprojekt (Öberg, 2019; Heffernan m. fl., 2014; Kickert, 2016; Molnar and Tekie, 2018).

Flera av de intervjuade personerna är engagerade i utvecklingen av området *Masthuggskajen* i Göteborg. Masthuggskajen är ett gammalt hamnområde i Göteborg. Under de senaste drygt 10 åren har Göteborgs stad samarbetat med ett antal fastighetsbolag för att omvandla Masthuggskajen till ett tätt, högt och funktionsblandat område. Tillsammans med ett antal nya byggnader, två parker, nya mobilitetslösningar m.m., har processen sedan första början haft publika gatuplanslokaler i samtliga byggnader som ett centralt mål. Från att fokus för detta arbete under de första åren låg på att skapa lokaler för caféer, restauranger och butiker, har fokuset delvis kommit att riktas även mot andra typer av verksamheter: konst, kultur och offentlig service (Masthuggskajenkonsortiet, 2020; Molnar, kommande). Fokuset breddades ytterligare när Masthuggskajen år 2018 blev en del av *Sharing Cities Sweden*s Göteborgsplattform. Det var inom ramen för *Sharing City Göteborg*, och inte minst i Masthuggskajen, som initiativet till den här studien togs.

3. Hur studien genomförts

Detta avsnitt beskriver begrepp och perspektiv som studien utgår från, samt metoder som användes för att samla in och analysera material.

Begrepp och perspektiv som används i studien

Vi har tagit hjälp av tre kriterier för att förstå vilka typer av delningsekonomiska verksamheter som är av intresse för studien. För *det första* fokuserar studien enbart på verksamheter som explicit har tillfällig tillgång som kärna i sin verksamhetsmodell, vilket utesluter verksamheter där delning existerar men inte är central. För *det andra* så ligger fokus på verksamheter som förutsätter någon form av mer eller mindre publik lokal. Det innebär att verksamheter så som Airbnb, Uber och olika digitala plattformar för delning inte ingår i studien. För *det tredje* inkluderar studien både verksamheter som lite förenklat skulle kunna klassas som "kommersiella", det vill säga vars affärsmodell i första hand fokuserar på att generera ekonomisk avkastning till ägarna, och icke-kommersiella verksamheter (Molnar and Tekie, 2018; Molnar, 2013).

Enligt vissa är begreppet "kommersiell" motsatsen till "delning" (John 2017), men i det här fallet är det inte främst verksamheternas affärsmodeller som är intressanta, utan den roll som delning kan spela i städers och tätorters gatuplan – därför inkluderas även kommersiella delningsverksamheter.

Det finns få studier som har exklusivt fokus på levande gatuplan (Heffernan m. fl., 2014; Dovey and Symons, 2014). Som begreppet antyder är "gatuplan" eller "bottenvåningar" i fokus, vilket ibland specifikt handlar om själva gatuplanslokalen, men ibland också inkluderar samspelet med anknytande utomhusmiljöer. En annan kärna är ordet "levande", vilket brukar indikera att det ska vara liv och rörelse i gatuplan och att denna ska vara synlig utifrån. De studier som finns tenderar annars att inte vara så intresserade av vilka typer av verksamheter som finns i gatuplanen – och i annat fall att fokusera på butiker, caféer, restauranger och barer (Molnar and Tekie, 2018; Koch, 2018). Studierna är dessutom ofta främst intresserade av de levande gatuplanens effekter på ekonomin samt för att generera liv, rörelse och trygghet (Gehl m. fl., 2006; Kickert, 2016; Dovey and Symons, 2014; Heffernan m. fl., 2014). I denna studie undersöks alla typer av delningsverksamheter som befinner sig i gatuplansnivån. Det görs ingen avgränsning utifrån hur mycket liv och rörelse de innehåller och hur väl synlig denna är utifrån. Fokus ligger på en rad olika effekter som dessa verksamheter kan ge upphov till, och begränsas inte till endast effekter på ekonomi och liv och rörelse.

Ett av studiens fokus har varit att sammanställa vad tidigare forskning säger om effekterna och värdena av delningsinitiativ i gatuplan. Utgångspunkten för studien är att delningsinitiativ är en specifik form av aktivitet som består av människor som delar, byter, lånar och hyr diverse föremål och att detta har effekter på omvärlden – effekter som potentiellt kan skilja sig åt från de effekter som andra typer av verksamheter har. Dessa effekter kan vara förutsedda och direkta, så som den hyra som en fastighetsägare får från sin lokalhyresgäst, men också oförutsedda och indirekta, så som eventuella hälsovinster som uppstår hos besökaren av ett cykelkök. För enkelhetens skull använder vi begreppen effekt och värde som synonymer, även om det senare ibland förbehålls för de effekter som anses vara värdefulla (Hahn m. fl., 2016). Här har vi dessutom valt att göra en uppdelning mellan värden som är positiva för ekonomin, människa eller miljö. Dock är det i praktiken inte alltid så lätt för oss människor att avgöra vilka effekter och värden som någonting har på omvärlden. I den här studien har vi ändå bett personer i intervjuer och workshops avgöra vilka effekter och värden delningsekonomi har. Det vi har bett dem göra är att "värdera" nyttan med delningsekonomi, vilket inte nödvändigtvis är samma sak som att personerna vet vilka "värden" som faktiskt uppstår. De har med andra ord, baserat på sin

expertis inom området, betts göra en bedömning och detta med stöd i sitt professionella omdöme (Styhre, 2013; Helgesson and Muniesa, 2013).

En annan del av studien har bestått i att försöka lära oss något om förutsättningar och hinder för delningsekonomi i gatuplan. Här har tidigare studier pekat på ett antal aspekter som generellt sätt har betydelse för levande gatuplan. En sådan dimension berör den övergripande stadsstrukturen, det vill säga på vilka sätt gatuplanen är länkade till andra delar av staden, hur människor och fordon flödar osv. (Linn, 2018; Hillier, 1996) En annan dimension berör hur lokaler och fasader är utformade och används samt hur de samspelar med det omkringliggande stadsrummet m.m. (Ewing m. fl., 2013; Gehl m. fl., 2006; Gehl, 1986; Molnar and Tekie, 2018; Tekie m. fl., 2020; Røyne and Fernqvist, 2020) Ytterligare en dimension berör ekonomiska och institutionella förutsättningar, det vill säga hyresnivåer som ses som rimliga, hur mycket vinst som fastighetsägare och investerare förväntar sig, hur juridik och kommunal policy spelar in m.m. (Robin, 2018; Rydin, 2016).

Metod

Den här studien är ett exempel på samverkansforskning (Brydon-Miller m. fl., 2003; Polk, 2015). Den är resultatet av samverkan mellan forskningsinstitutet RISE och Göteborgs Stad. RISE har genomfört studien och Göteborgs Stad och det kommunala bolaget Älvstranden Utveckling har stått för finansiering, varit delaktiga i att utforma det övergripande syftet, bidragit med kontakter och källmaterial samt läst och kommenterat på resultatet. Detta har gjorts inom ramen för programmet Sharing Cities Sweden. Studien består av två delar.

Den första delen är en så kallad systematisk litteraturöversikt, vilket innebär att tidigare studier på ämnet har kartlagts systematiskt (Marshall and Rossman, 2006). Syftet med denna del var att utröna vad tidigare forskning kan lära oss om effekterna av delningsinitiativ i gatuplan. Under februari-mars 2020 gjordes sökningar efter vetenskapliga artiklar (via databasen Scopus) och populärvetenskapliga rapporter (via Google). Ett antal kriterier användes för att bedöma om studierna var av intresse: att de berörde delningsverksamheter, att verksamheterna äger rum i någon form av lokal samt att studierna undersöker effekter av verksamheterna. I slutändan analyserades 21 studier med hjälp av en analysmall med ett antal fördefinierade kategorier.

Den andra delen är en kvalitativ intervjustudie som delvis, men inte bara, knyter an till utvecklingen av Masthuggskajen i Göteborg. Syftet med denna del var att skapa förståelse för fastighetsägares och delningsinitiativs perspektiv på ämnet. Studien inleddes februari 2020, med en workshop där ett 20-tal representanter från fastighetsbolag, kommunen, delningsinitiativ, universitet och konsultbranschen deltog. Workshopen arrangerades av RISE och Sharing City Göteborg. Utgångspunkten var en tidigare workshop arrangerad i Masthuggskajen av Sharing City Göteborg där totalt 12 värden av levande gatuplan diskuterades. Värdena kan klustras i fyra kategorier: i) klimativänliga livsstilar, ii) ekonomisk utveckling, iii) social sammanhållning, trygghet, omtanke och engagemang, iiiii) stark vardagskultur och upplevelser. Under den här studiens workshop ombads deltagarna sedan att i smågrupper diskutera 1) vilka värdena generellt sätt är med att ha levande gatuplan och 2) vilka de positiva och negativa effekterna av att ha delningsinitiativ i gatuplan kan tänkas vara jämfört med andra typer av verksamheter.

I nästa steg genomfördes personliga intervjuer med representanter från fem fastighetsbolag och fem delningsinitiativ (med delning av pryglar, kläder eller yta), av vilka merparten har anknytning till Sharing City Göteborg och flertalet var deltagare i arbetet i Masthuggskajen. En intervjuguide användes som innehöll frågor om deltagarnas erfarenheter av delningsekonomi och levande gatuplan samt hur de upplever värden och effekter av delningsinitiativ. Såväl intervjuerna som workshopen dokumenterades och analyserades direkt efteråt, och de mest centrala temana identifierades med vägledning av studiens frågeställningar.

Att en blandning av metoder har använts ökar resultatets trovärdighet (Marshall and Rossman, 2006; Flick, 2014). Rapporten kan sägas på ett trovärdigt vis besvara frågeställningarna i meningen att den baserat på en mängd studier och "röster" tar upp olika sätt på vilka delningsinitiativ i gatuplan kan bidra till värdeskapande samt vilka förutsättningar som finns för att så ska bli fallet. Detta är självfallet inte samma sak som att studien är allomfattande och säger allt som går att säga om frågan. Det betyder inte heller att det som sägs i rapporten alltid är sant, för alla situationer, platser och tidpunkter. En annan sak som ökar studiens trovärdighet samt sannolikhet att göra praktisk nytta är det faktum att tjänstepersoner från Göteborgs stad har kommenterat på olika versioner av rapporten. Samtidigt riskerar det att snedvrída resultatet. För att minska den här sannolikheten har författarna försökt föra en nyanserad diskussion och lyfta fram såväl positiva som negativa aspekter av delningsekonomins roll i bottenplan (se Flick, 2014).

4. Litteraturstudie: Fyra typer av delningsinitiativ och deras effekter

I detta avsnitt beskrivs de identifierade effekterna och värdena från texterna i litteraturstudien – uppdelat utifrån typer av delningsverksamheter.

Bokbibliotek

Fyra relevanta studier om bokbibliotek identifierades: Morris m. fl. (2002), Hayes and Morris (2005), Aabø m. fl. (2019), och Leatham m. fl. (2019). Dessa studier fokuserar i huvudsak på sociala effekter. Morris m.fl. och Leatham m.fl. fokuserar även på ekonomiska effekter. Ingen av studierna handlar om miljömässiga effekter av bibliotek. Mer information finns i bilagan *Beskrivningar av studierna i litteraturöversikten*.

Effekterna

Både Morris m.fl. och Hayes och Morris identifierar omfördelning av resurser i samhället som en *social effekt* av bibliotek – detta eftersom biblioteken ger möjligheter trots individers ekonomiska begränsningar. Aabø m. fl. (2010) drar slutsatsen att biblioteken spelar en viktig roll i utjämning av sociala och ekonomiska olikheter, då många med låg lön och låg utbildningsnivå använder biblioteken relativt mycket. Morris m.fl. identifierar också hur bibliotek uppmuntrar till lärande under hela livet, då fler människor läser mer. De visar att biblioteken genererar 43 % av all läsning i Storbritannien.

I Hayes och Morris (2005) analys åskådliggörs värdet av bibliotek för människors fritid, då de bidrar till förbättrad hälsa och välbefinnande genom tillhandahållande av avkoppling, och en social mötesplats. Aspekten social mötesplats är en central social effekt i alla fyra studier. Till exempel har Leatham m. fl. (2019) analyserat effekten som bibliotek har på ensamhet i befolkningen, och intervjuat personer som använder bibliotekens sociala aktiviteter. Intervjupersonerna upplevde att aktiviteterna bidrar till utveckling av läskunnighet för barn och ökat välbefinnande för föräldrar (genom barngrupper), förbättrad mental hälsa och sociala nätverk (för open space-deltagare) samt ökad lycka hos äldre (i en club för äldre)

Ekonomiska effekter behandlas framförallt i termer av samhällskostnader och värden. Två av de fyra studierna har försökt omvandla de sociala effekter som bibliotek skapar till monetära värden samt sätta detta i relation till kostnader för att driva bibliotek. Morris m. fl. (2002) identifierar att de bibliotek i Storbritannien som de har analyserat producerar 12 % mer ekonomiskt värde än de kostar. Leatham m. fl. (2009) hävdar att för varje dollar investerat i de sociala aktiviteterna på biblioteken genereras åtta dollar tillbaka till staten. Detta är baserat på vad ensamhet kostar samhället (till exempel i form av ökade risker för stroke, demens och tidlig död).

Prylbibliotek

Tekie m. fl. (2020) uppskattade att Sveriges samtliga Fritidsbanker bidrar till ökad sysselsättning genom arbetsträning till ett värde på 6,5-43 milj. SEK/år. Det ideella arbete som pågår i Fritidsbankerna värderas till 2,5-5 milj SEK/år. Dessa *ekonomiska effekter* visar att en verksamhet som inte tar betalt för sina tjänster ändå kan generera monetära värden, och att delningsverksamheter inte bara borde ses som en kostnad för samhället.

Effekterna

Fritidsbanken uppskattas ha potential att reducera klimatpåverkan med 70 % och materialåtgång med över 80 %, jämfört med om utrustningen ägs privat (Tekie m. fl. 2020). *Miljöeffekten* av Leksaksbiblioteket i Majorna skattas genom ett hypotetiskt fall: om alla barn i Leksaksbibliotekets

målgrupp i Göteborg minskar sitt leksaksbestånd (536 leksaker i snitt per barn) med 50 % skulle det betyda att man undviker produktion och transport av leksaker motsvarande ca 82 000 ton CO₂-ekvivalenter. Samtidig poängterar författarna att den viktigaste miljöeffekten kommer från normförskjutning och beteendeändringar (Røyne och Fernqvist 2020). Detta påpekas också i studien av Ozanne och Ozanne (2011): Föräldrar använder leksaksbiblioteket för att främja viktiga värden, som hållbarhet, hos sina barn. Klädesbytemöjligheten genom Skåpet Tage i Malmös förskolor fokuserar också på beteendeändringar och lägger vikt vid delningsinitiativets potential för mer hållbar textilkonsumtion (Dabbour 2019). Delningsinitiativets bidrag i övergången till en ny hållbar konsumtionslivsstil är alltså något som lyfts fram.

En riskfaktor för miljöprestandan som nämns av flera av studierna (Zamani m. fl. 2017, Tekie m. fl. 2020, Røyne och Fernqvist 2020) är dock om användarna använder bil för att hämta och lämna prylar. Till exempel visade en enkät med användare av Fritidsbanken att 71 % använder bil (Tekie m.fl. 2020). Zamani m. fl. (2017) hävdar att miljöfördelen med delande i klädesbiblioteket kan upphävas om för många av användarna använder bil. Denna gemensamma riskfaktor skulle kunna reduceras om delningsinitiativet finns lokalt, och till exempel används i och av de boende i Masthuggskajen.

Sociala effekter analyseras av studierna om leksaksbibliotek och Fritidsbanken. Om leksaksbibliotek nämns reduceras stress för föräldrarna på grund av minskat behov av att köpa på marknaden, samt att leksaksbibliotek ger barnen större möjlighet att använda ett brett spektrum av leksaker och utveckla olika färdigheter (Ozanne och Ozanne 2011). Jackson m.fl. (2005) nämner möjligheten att socialisera med andra föräldrar, använda tid med barnen i gemensam lek, ökad möjlighet för lärande, och ökade kunskaper om barn från personalen. Røyne och Fernqvist

(2020) hävdar att Leksaksbiblioteket i Majorna bidrar till levande gatuplan, en social mötesplats, tillgång till leksaker för familjer utan ekonomiska medel, och bättre hälsoförutsättningar för barn genom erbjudande av giftfria leksaker. Tekie med fleras (2020) analys visar att Fritidsbanken bidrar till förbättrat hälsa genom ökad rörelse, ökad social inkludering och deltagande i föreningsidrott, minskad ojämlikhet i deltagande i idrott och ökat social kapital. Ett genomgående tema för alla studierna är den sociala mötesplatsen.

Coworking och maker spaces

För litteraturstudien identifierades tre relevanta studier om coworking-spaces (Brown, 2017; CBRE, 2019; Akhavan m.fl., 2019), tre texter om makerspaces (Millard m.fl., 2018; van Holm, 2017; Taylor m.fl., 2016) och en text om många olika så kallade "creative community spaces", där både coworking-spaces och makerspaces ingår (Världsbanken, 2017). Mer information finns i bilagan *Beskrivningar av studierna i litteraturöversikten*.

Effekterna

I Världsbankens rapport (2017) beskrivs flera *ekonomiska effekter* av creative community spaces (däribland både coworking-spaces och makerspaces). Vissa av verksamheterna rustar upp och använder byggnader som tidigare har stått oanvända, vilket tillsammans med den ökade ekonomiska aktiviteten "återupplivar" närområdet. Enligt rapporten bidrar de även till att skapa nya "entrepreneurial communities", vilket antas förbättra den lokala ekonomin. På längre sikt beskriver rapporten även inverkan på sysselsättning. Detta genom att de bygger broar mellan olika industrier och start-ups samt att de erbjuder plattformar för innovation och prövning av nya idéer.

CBRE:s rapport om coworking-spaces påverkan på fastighetsvärden (2019) hittar några exempel på en positiv inverkan, men i några andra fall verkar coworking-spaces snarare ha en negativ inverkan, till följd av den upplevda risken med att ha hyresgäster med så kallad "flexibel användning" av lokalerna. Rapporten drar slutsatsen att skillnaderna mellan fastigheter i byggnader utan och med coworking-spaces överlag är minimal, och påpekar att de viktigaste kriterierna för fastighetsvärden på en byggnad är att den är moderniserad, väl belägen och att det finns en stark affärsmiljö runtomkring. Där dessa är uppfyllda har coworking-spaces vare sig nämnvärt positiv eller negativ inverkan på värdet.

Enligt Millard m.fl. (2018) sker de främsta positiva ekonomiska effekterna av makerspaces inom kategorin de kallar "förbättrad delning, samarbete och samskapande i en ekonomisk kontext". Platserna erbjuder möjligheten att enkelt skapa och testa prototyper utan att behöva lägga pengar på det (och därmed behöva hitta finansiering), vilket driver innovation och gör att nya produkter kan nå marknaden snabbare. Van Holm (2017) skriver att makerspacesna skapar en kulturell förändring genom att uppmuntra till entreprenörskap i samhället. De stödjer även tillväxt hos småföretagen i området genom att tillhandahålla tjänster och utbildning av arbetskraft, samt genom att bidra till att arbetskraft stannar inom området (så kallad "workforce retention"). Akhavan m.fl. (2019) beskriver hur SoSt:erna bidrar till förnyelse genom att uppmuntra arkitekter och kreativa designers att hålla till i området och arbeta på de coworking-spaces som finns där. Genom att de arbetar där skapas ett fördelaktigt samarbete med invånare och handlare i närheten.

Ett område där ekonomiska och sociala effekter överlappar är sysselsättning. Taylor m.fl. (2016) beskriver flera sätt som maker-platsen i deras studie bidrar till sysselsättning på: Flera användare har fått lärlingskap, både som direkt och indirekt följd av sitt deltagande i maker-platsen. De erbjuder även själva lärlingskap, samt "training programmes" (både informella och officiellt ackrediterade). Ett annat bidrag är praktik för unga arbetslösa. Effekter på arbetsmarknad och sysselsättning är mindre förekommande hos Millard m.fl. (2018), men även de beskriver några

exempel på detta - genom att jobb skapas lokalt, t.ex. på startups, och genom kompetenshöjning av arbetskraft.

I Browns (2017) studie undersöks framförallt de *sociala effekterna* som coworking-spaces kan ha på lokalsamhället. Här hittas få länkar mellan platserna och medarbetarna i studien, och respektive lokalsamhällen. Slutsatsen är att sannolikheten är låg att sådana relationer uppstår spontant som följd av (eller annan lokaldelning) och att de istället behöver utvecklas proaktivt. Brown lyfter risken i att framhålla coworking-spaces som en "quick fix" för urban förnyelse, eftersom det är många potentiella problem som behöver lösas för att de ska kunna ha den effekten. Dessa inkluderar exempelvis svårigheter i att samla tillräckligt många lokala användare och spänningen mellan att å ena sidan försöka locka till sig företag utifrån, och att å andra sidan engagera sig i lokalsamhället (där många "toppstyrda" coworking-verksamheter valde att fokusera på det förstnämnda).

Världsbankens rapport (2017) nämner förstärkt social sammanhållning i området som en effekt av creative community spaces, och beskriver det som en del i deras bidrag till urban förnyelse. En annan social effekt av makerspaces är ökad egenmakt (empowerment). De makerspaces som Taylor m.fl. (2016) studerade hade många deltagare med erfarenhet av funktionshinder samt andra former av social exkludering som leder till en brist på egenmakt i vardagen – dessa makerspaces erbjuder ett alternativ till det och en möjlighet att uttrycka sin kreativitet. Författarna beskriver det som att teknologin som används tar bort vissa av de vanliga barriärerna. Millard m.fl. (2018) skriver i sin tur att användarna får ökad egenmakt genom kunskap, verktyg och förbättrade färdigheter. Taylor m.fl. beskriver också makerspaces som sociala mötesplatser där personer som annars har få chanser till social interaktion, eller har svårt för det på olika sätt, får bättre möjlighet till det. I rapporten lyfts exempel från olika grupper – personer med autism, en tonåring som vanligtvis inte lämnar hemmet ofta, stroke-patienter som arbetar upp sitt sociala självförtroende och övar på att börja prata igen, m.m. En av verksamheterna i studien har som del av sitt huvudsakliga att förbättra mäns psykiska hälsa, och anordnar aktiviteter som matlagingskurser för änklings (så att de ska kunna bli mer självständiga och äta bättre). En "social return on investment"-analys på denna plats visade på starka positiva effekter exempelvis i form av minskad ensamhet, ökad glädje och aktivitet, samt i vissa fall bättre fysisk hälsa.

Ytterligare en form av socialt värde av makerspaces är förbättrat mänskligt kapital i närområden och lokalsamhällen kring verksamheterna. Millard m.fl. (2018) skriver att detta sker genom förbättringar i utbildning och forskning, förändrat socialt beteende, förbättrad livskvalitet och ökad social inkludering och sammanhållning. Slutligen skapar vissa makerspaces sociala effekter genom sin inriktning på innovationer för att hantera sociala frågor och lokala behov (såsom de som tillverkar 3D-printade proteser eller makerspaces i områden drabbade av katastrof) (Millard m.fl., 2018).

I studierna från detta avsnitt beskrivs inte många *miljömässiga effekter*, men Millard m.fl. (2018) skriver att maker-rörelsen och makerspaces bidrar till mer hållbar konsumtion och cirkulär ekonomi.

Platser för reparation

I litteraturstudien identifierades tre relevanta studier om cykelkök (Bradley, 2016; Zapata Campos m.fl., 2020; Winslow, 2019) och en studie om fixotek (Ordoñez & Hagy, 2019). Båda dessa är verksamheter där användarna delar verktyg samt lokaler för att själva laga olika föremål och utrustning. Cykelkök erbjuder allmänheten (eller de boende i en viss fastighet) att lära sig om cykelreparation. Fixotek är platser där privatpersoner kan reparera och göra om olika saker (så som kläder, möbler och hushållselektronik - och även ibland cyklar). Fixotek erbjuder även hemlånning av verktyg och maskiner. Mer information om litteraturen finns i bilagan *Beskrivningar av studierna i litteraturoversikten*.

Effekterna

Bradleys (2016) studie undersöker idéerna bakom cykelköket snarare än effekterna av verksamheten. Samtidigt beskriver hon några aspekter av cykelkökets verksamhet som pekar på potentiella sociala effekter: En volontärarbetare som intervjuas beskriver t.ex. hur han fått sociala kontakter och en chans att lära sig svenska genom sitt arbete i cykelköket, det anordnas reparations-kurser på plats specifikt för kvinnor (som annars varit något underrepresenterade bland deltagare) och studien visar dessutom att det fungerar som mötesplats för personer från många olika samhällsgrupper och bakgrunder. Det sista framkommer även som ett av värdena med cykelköken i Winslows (2019) studie – de utgör sociala knutpunkter för personer i lokalsamhället och har enligt Winslow bidragit till att återuppliva sina närområden. Även Ordoñez & Hagy (2019) identifierar mötesplatser som ett socialt värde av Fixoteket. Både Ordoñez och Hagy samt Winslow tar upp sysselsättning och arbetsträning, som utgör både sociala och ekonomiska värden. Fixoteket bidrar på detta område genom möjligheter till arbetsträning, medan ett av cykelköken i Winslows studie erbjuder kurser för cykelmekaniker (samt anställer mekaniker för att hålla i kurser och workshoppar).

De miljömässiga effekterna handlar framförallt om medvetandegörande och praktiska färdigheter i återanvändning hos deltagare. Ordoñez och Hagy beskriver att Fixoteket har gjort det lättare för personer att återanvända, reparera och lokalt återvinna avfall. Winslow drar slutsatsen att själva materialet som sparas direkt i verksamheten är för liten för att utgöra en betydelsefull effekt, men att det finns större möjlighet till påverkan genom att lära folk att spara på resurser – och att bidra till delningsekonomi som koncept. Hos Zapata Campos m.fl. (2020)

beskrivs potentialen med att lära ut reparationer mer: Författarna beskriver detta som "opening up the black box of technologies and products" och menar att det, tillsammans med deras öppna evenemang och diskussioner, motverkar slit-och-släng-samhället (där det nästan alltid upplevs enklare att köpa nytt istället för att laga saker).

Sammanfattning av effekter i litteraturen

Miljömässiga effekter

De vanligaste miljömässiga effekterna i studierna är medvetandegörande, normförskjutning och beteendeförändringar hos användare; vilket identifieras hos både fritidsbanker, fixotek, cykelkök och leksaksbibliotek. För Fritidsbanken beskrivs en stor potentiell reduktion i miljöpåverkan och materialåtgång (70 % respektive 80 %), medan Leksaksbiblioteket i Majorna kan bidra till att undvika produktion och transport motsvarande ca 82 000 ton CO₂-ekvivalenter. Hur stor inverkan dessa verksamheter har beror till stor del på användarnas transportmedel. För cykelkök, fixotek och makerspaces består de identifierade effekterna av praktiska färdigheter i reparation och återvinning hos användare.

Ekonomiska effekter

En av de återkommande ekonomiska effekterna i litteraturen är ökad sysselsättning, framförallt genom möjligheter till arbetsträning. Arbetsträning (genom exempelvis praktiker och lärlingskap) är en aspekt av makerspaces, fixotek och Fritidsbanken. Hos Fritidsbanken uppskattas även värdet av det ideella arbetet i verksamheten vara högt. På makerspaces identifieras positiva effekter på innovation, entreprenörskap och tillväxt i små lokala företag. Flera makerspaces bidrar till kompensering av arbetskraft, medan coworking-spaces anses öka chansen att arbetskraft stannar kvar i närområdet. Både coworking-spaces, makerspaces och cykelkök anses bidra till urban förnyelse; vilket beskrivs ske genom att rusta upp och använda tidigare tomma lokaler, locka kreativa yrkespersoner till området samt öka den lokala sociala sammanhållningen. Coworking-spaces beskrivs även skapa jobb lokalt och kunna leda till samarbete mellan lokala handlare och invånare. Slutligen minskar bland annat bibliotek och fritidsbanker kostnader för samhället till följd av saker som ensamhet och fysisk ohälsa.

Sociala effekter

I studierna lyfts flera hälsorelaterade effekter. Fritidsbanken beskrivs bidra till mental och fysisk hälsa, främst genom att uppmuntra till fysisk aktivitet och genom ökad inkludering och socialt kapital för användare. Makerspaces och bibliotek bidrar också till bättre mental hälsa, och Leksaksbiblioteket minskar stress för föräldrar som besöker verksamheten. Leksaksbiblioteket anses också bidra till levande gatuplan. Ökad social sammanhållning och inkludering identifieras som effekter för både fritidsbanker och makerspaces, medan bibliotek bidrar till bättre sociala nätverk. Bibliotek och makerspaces bidrar även till ökad lycka och minskad ensamhet, och utgör - tillsammans med fixotek och fritidsbanker - sociala mötesplatser för användarna. En annan identifierad social effekt av bibliotek är att de bidrar till livslångt lärande och utveckling av läskunnighet. Slutligen beskriver studier av bibliotek, fritidsbanken och Leksaksbiblioteket hur dessa bidrar till omfördelning av resurser och ökade möjligheter för familjer med mindre ekonomiska resurser, genom att tillgängliggöra sportutrustning, leksaker och böcker för fler.

5. Intervjustudie med fastighetsbolag och delningsinitiativ

I det här avsnittet beskrivs ett antal svenska fastighetsägares- och delningsinitiativs upplevelser och erfarenheter av delning i gatuplan. Materialet är från intervjuer samt en workshop. Först beskrivs exempel på svenska delningsinitiativ med placering i gatuplan. Sedan beskrivs aktörernas erfarenheter och upplevelser av delningsverksamheter utifrån ett antal utvalda teman: *drivkrafter, positiva effekter och värden, negativa effekter och värden* samt *förutsättningar*.

Exempel på svenska delningsinitiativ med gatuplansplacering

Under workshop och intervjuer diskuteras ett antal exempel på svenska delningsinitiativ som huserar i gatuplan. För det första beskriver några fastighetsägare att de har erfarenhet av att hyra ut lokaler till verksamheter som sysslar med *reparation*; såsom cykelkök, cykelpooler, cykel-lounger och fixotek.

En annat typ av delningsinitiativ som nämns i materialet är de som faciliterar samutnyttjande av yta mellan verksamheter. Exempel på sådana är *coworking spaces*, *kontorshotell* och *konferensanläggningar*. I intervjuerna argumenterar några av fastighetsägarna för att det är en fördel att ha *coworking spaces* på gatuplansnivå, då de kan betala för sig samt kan bidra med nya form av arbetsplats. Andra argumenterar däremot precis tvärtom, eftersom *coworking spaces* varken bygger på spontana besök, eller genererar särskilt mycket rörelse till stadsrummet. Bland de intervjuade delningsinitiativen finns det också de som har erfarenhet av att dela lokaler med andra verksamheter. En positiv aspekt av detta anses vara att verksamheter då kan hjälpa varandra att locka besökare till lokalen. En negativ aspekt av lokaldelning som nämns i materialet är att samutnyttjande kräver ett välfungerande samarbete mellan verksamheterna samt lokaler som är flexibla och rätt utrustade.

Ytterligare en typ av delningsinitiativ som går att finna i lokaler i gatuplan och som materialet ger exempel på är olika former av *prylbibliotek*. Ett exempel är så kallade *leksaksbibliotek*. Dessa ger privatpersoner möjlighet att låna leksaker som exempelvis spel, pussel, figurer och byggklossar. Vissa av deltagarna i studien menar att det är en fördel att leksaksbibliotek finns på gatuplansnivå eftersom det då blir lättare att locka in besökare samt utgöra sociala mötesplatser. Ett annat på *prylbibliotek* som nämns i materialet är *Fritidsbanker*, det vill säga bibliotek med fokus på sport- och fritidsprylar. I materialet tas även initiativ upp som uppmuntrar delning av odlings- och odlingsbar mark. I de fall då sådana initiativ existerar på marknivå, menar en intervjuperson, kan de också erbjuda en bod eller annan lokal där verktyg och andra odlingsprylar kan förvaras och lånas ut till odlarna.

Drivkrafter bakom gatuplansplacering

Vad är det då för drivkrafter som enligt intervjupersonerna kan ligga bakom att delningsinitiativ tar plats i gatuplan? En drivkraft för att hyra ut till delningsinitiativ som fastighetsbolagsrepresentanterna talar om i intervjuer är att de (i en del fall) kan *bidra med värden* som inte traditionella kommersiella verksamheter nödvändigtvis kan. Det kan handla om att skapa liv och rörelse under andra tider på dygnet, generera lokalt engagemang eller att ta sig an nedskräpningsproblem i ett område. Om det tydligt går att visa att sådan värden på sikt även *reducerar kostnader* för bolaget blir drivkraften ännu större, menar några av de intervjuade.

En annan drivkraft som beskrivs av fastighetsbolagsrepresentanterna handlar om att *möta efterfrågan*. I vissa fall har satsningar på att hyra ut till delningsinitiativ, så som i ett av de ovan nämnda Fixoteken, gjorts för att ideella krafter och privatpersoner efterfrågade denna tjänst. En av respondenterna berättar att de hyr ut till delningsinitiativ för att möta ett ökat intresse för

delande, hållbara livsstilar och miljöfrågor i samhället. Företaget jobbar därför med att erbjuda lösningar som passar in i denna utveckling, som att satsa på delade ytor.

En ytterligare drivkraft som tas upp i intervjuerna är att delningsinitiativ i vissa fall kan fungera som ett sätt att *finna nya användningsområden* för lokaler och ytor som i nuläget står tomma. En fastighetsägare förklarar exempelvis att de har hyrt ut till delningsinitiativ eftersom *"Vi har haft vakanser i entréplan då det har varit svårt att hålla igång något kommersiellt i vissa områden"*. Som citatet vittnar om handlar detta om områden där det är svårt att hålla igång traditionella verksamheter: i det här fallet områden med låg socio-ekonomisk status och med relativt få verksamheter och service.

Slutligen kan en drivkraft till placering av delningsinitiativ i gatuplan helt enkelt vara att placering i gatuplan är en fördel för verksamheten. En intervjuad person från ett av Fixoteken sade följande:

"När vi utformade projektet och letade lokal utgick vi från att det skulle vara i bottenplan med en tanke om att det skulle vara tillgängligt, synligt, och lätt att ta sig till".

Exempelvis styrs Fritidsbankernas placering av deras stadgar och riktlinjer, som säger att verksamheterna ska placeras i lokaler där det finns mycket människor, i områden med bostäder och nära andra verksamheter (så som idrottsanläggningar). I det fallet blir det en fördel med placering i gatuplan. Så här uttrycker sig en intervjuperson från en fritidsbank i studien:

"För vår egen del känns det uppenbart att det är en fördel. Vi hade inte synts om vi inte låg i gatuplan. Folk hade inte hittat oss och vi hade inte kunnat skylta på samma sätt".

Positiva effekter och värden

Under såväl intervjuerna som workshopen talade deltagarna en hel del om de värden som de generellt ansåg finns med att ha verksamheter i gatuplan, vare sig det är delningsinitiativ eller andra typer av verksamheter. För fastighetsägare kan sådana värden vara att bygga varumärket, att skapa trygghet eller att generera hyresintäkter, medan värden för de boende kan handla om relationsskapande och närhet till service. För verksamhetsutövare kan värdet med gatuplansplacering vara ökad synlighet och breddat kundunderlag. Frågan är då deltagarna upplevde att delningsinitiativs värdeskapande ser likadant ut?

Till att börja pratade många av deltagarna om hur delningsinitiativ i gatuplan kan vara ett alternativt sätt att generera *ekonomiskt värde*. Som vi har sett exempel på ovan kan delningsinitiativ i vissa fall fungera som en alternativ form av hyresgäst när i lokaler som står tomma. Exemplet ovan handlade om lokaler i områden med låg socio-ekonomisk status, där exempelvis traditionella kommersiella verksamheter inte är intresserade av att hyra, eller det inte finns tillräckligt stor köpkraft bland de boende. Men en av de intervjuade fastighetsbolagsrepresentanterna som är aktiva i utvecklandet av Masthuggskajen, påpekade att det även i attraktiva områden med hög status och stor grad av nybyggnation, kan vara svårt att finna traditionella hyresgäster som har råd att betala lokalhyrorna, med undantag från verksamheter så som mäklarfirmor, gym och kontorslokaler. I sådana fall kan uthyrning till delningsinitiativ vara en fullgod inkomstkälla för fastighetsägaren.

Utöver sådana här direkta värden, menar också flera intervjupersoner att delningsinitiativ har potential att generera indirekta och långsiktiga ekonomiska värden. För fastighetsägare kan det exempelvis vara minskad skadegörelse och lägre grad av nedskräpning. Eller för den delen att generera ökad trygghet och attraktivitet till en byggnad eller ett område vilket på sikt kan generera högre fastighetsvärden, priser på bostäder eller minskade kostnader för drift och underhåll. Så här uttryckte en intervjuad fastighetsägare det:

"Cykelloungerna har varit väldigt uppskattade hos våra hyresgäster. Det ökar attraktiviteten och tryggheten i ett område, och således också värdet på fastigheten".

En annan uppsättning värden är skapande av *liv och rörelse*. Under såväl workshop som intervjuer menade vissa deltagare att delningsinitiativ kan bidra med rörelse under andra tider på dygnet eftersom de ofta har andra öppettider än kommersiella aktörer och därmed. En intervjuperson pekade på Leksaksbiblioteket i Majorna i Göteborg, och att detta skapar liv i området tidiga lördagsmorgnar, då de flesta andra verksamheter inte har öppet. Det är dock inte säkert att detta gäller alla delningsverksamheter, i alla fall inte om vi ska tro en intervjuad från ett fastighetsbolag. En intervjuperson beskrev det som att co-working spaces inte direkt ger något mervärde till en plats i form av liv och rörelse, eftersom de inte bygger på ständiga flöden av människor in och ut ur lokalen:

"Det är mycket bättre att ha en restaurang i gatuplan, med bra flöde av människor, än att ha en reception på en co-working som är halvtom".

Nära kopplat till liv och rörelse är en annan uppsättning värden med bäring på hur gatuplansplacering skapar *tillgänglighet*. Ett resonemang har att göra med fysisk tillgänglighet - att en verksamhet i gatuplan är enklare att besöka om man har nedsättningar i rörelseförmåga och dylikt än om den finns högre upp i en byggnad. En annan aspekt av tillgängligheten illustreras av det här intervjuatet om placeringen av Leksaksbiblioteket i Majorna:

"För vår egen del känns det uppenbart att det är en fördel. Vi hade inte syntts om vi inte låg i gatuplan. Folk hade inte hittat oss och vi hade inte kunnat skylta på samma sätt /.../ Nu kan folk se oss och trilla in."

I det här fallet har den ökade tillgängligheten att göra med att verksamheten är mer synlig samt lättare att spontant besöka jämfört med om den legat högre upp i en byggnad. En intervjuperson för ett liknande resonemang om Fritidsbanken i Umeå, vilket även innehåller en idé om att gatuplansplacering kan vara extra viktigt för verksamheter med små ekonomiska resurser:

"Placeringen gör att vi får flera spontanbesök om dagen, det är lätt att smita in när man har handlat på ICA eller Coop. Vi har inte ekonomiska resurser för att genomföra större marknadsföringsinsatser, för oss blir detta ett enkelt sätt sprida information om vad Fritidsbanken är".

Intervjuerna åskådliggör ytterligare en intressant aspekt av tillgänglighet, nämligen att gatuplansplacering gör det lättare för verksamheter att leta sig ut i det omkringliggande stadsrummet. Intervjupersonen från Leksaksbiblioteket berättade till exempel: *"Nu i dessa Coronatider har vi ställt ut vår bytेशörna och gjort som en stående barnloppis"*. På samma sätt har flera av Fixoteken haft nytta av att kunna öppna upp och bedriva verksamhet utomhus. Det kan handla om att ta ut verktygslådan för cykelfix, erbjuda tjänster till förbipasserande, bedriva evenemang, ge information, och anordna byggverkstäder: *"Det förlorar man ju om verksamheten inte är i bottenvåning"*.

Något annat som nämndes i intervjuer är att delningsinitiativ i gatuplan är ett sätt generera möten och relationer. Flera av representanterna för såväl fastighetsbolag som delningsinitiativen menade att delningsinitiativ så som de Fixotek och Cykelkök, kan utgöra mötesplatser som gör att besökare lär känna varandra: något som också kan ge ett tryggare grannskap. Ytterligare något som kom upp under workshopen är idén att delningsinitiativ skapar bättre förutsättningar för socio-ekonomisk integration eftersom dessa ofta lockar mindre köpstarka grupper, kvinnor och barn. Så här sade en intervjuperson om ett av Fixoteken: *"Det är en väldigt kravlös mötesplats"*. Vidare diskuterade några av deltagarna under workshopen hur delningsverksamheter potentiellt kan vara speciellt intressanta att inhysa i ett nybyggt område, så som Masthuggskajen, eftersom de som bor och arbetar i ett sådant här område i regel är mer öppna för att träffa nya människor.

Negativa effekter och värden

På samma sätt som delningsinitiativ kan skapa värden och positiva effekter, så innehåller intervjuer och workshop en del resonemang om hur delning i gatuplan kan bidra till negativa effekter. Man menar bland annat att delningsinitiativ kan ha negativa ekonomiska effekter, då de i regel inte karaktäriseras av vidare "ekonomisk styrka". Eftersom delningsinitiativ ger lägre inkomster kan de innebära en ökad ekonomisk risk för fastighetsägaren. Man talar även om att uthyrning till delningsinitiativ kräver gratis hyror, hyressubventioner eller åtminstone någon form av gradvis upptrappning av hyran. Flera av de intervjuade fastighetsbolagen menade att detta var problematiskt eftersom den frånvarande, alternativt låga, hyran alltid måste betalas av någon annan, så som de andra verksamheterna i byggnaden eller lägenhetsinnehavare. Detta blir inte minst svårt när det gäller bostadsrättsföreningar, menade en intervjuperson, och förklarade: *"Fastigheten äger sig själv och måste gå runt på det som finns där"*.

Ett annat resonemang om delningsinitiativs negativa effekter är att delningsinitiativ i praktiken kan leda att människor blir *exkluderade*. Vissa menar att delningsekonomin fortfarande framförallt berör en liten del av befolkningen - för de flesta människor är ägande fortfarande en norm. Delningsinitiativ, så som Leksaksbiblioteket och Klädoteket, marknadsför en livsstil som ännu inte har slått genom i de stora befolkningslagren, vilket man menar gör att verksamheterna kan fungera utestängande. Dessutom kretsar delningsekonomin ibland runt en estetik som inte passar alla. Såhär uttryckte en person det under workshopen: *"Alla är inte intresserade av unkna cyklar"*. Ett annat argument som

fördes fram under workshopen är att delningsinitiativ många gånger kräver ett engagemang och en social förmåga hos besökaren. De bygger på en anda där "alla känner alla" och ger sämre möjligheter att dra sig undan, vilket i praktiken kan fungera exkluderande för vissa människor.

En sista typ av negativ effekt av delningsverksamhet med gatuplansplacering är att det kan generera ökade risker för verksamheterna, exempelvis i form av *stöld*, *förstörelse* och *nedskräpning*. Några av de intervjuade delningsinitiativrepresentanterna, från exempelvis fritidsbanker och fixotek, berättade till att gatuplansplaceringen i några fall har inneburit att onyktra eller hotfulla personer har hittat in, men även att personer har stulit saker: "I och med att det är öppen dörr är det bara att slinka in" sade en intervjuperson. En annan intervjuperson berättade även att deras fritidsbank har haft problem med att lokalen är placerad intill en parkeringsyta, från vilken det blåser damm in i lokalen. En annan aspekt som berättas om i materialet är hur gatuplansplacering ibland kan leda till klotter och annan förstörelse av fasaden.

Förutsättningar för gatuplansplacering

Workshop och intervjuer visar på en rad förutsättningar som har betydelse för om delningsinitiativ ska kunna hyra lokaler på gatuplan. En första förutsättning är att *välfungerande affärsmodeller* behöver finnas på plats. En återkommande idé i materialet är att delningsinitiativ behöver kunna betala marknadsmässig hyra för lokalen, något som deltagarna i studien i regel ser som en utmaning för delningsinitiativ. Några av de intervjuade fastighetsbolagen flikar dock in att det också kan vara svårt för vanliga kommersiella verksamheter att betala lokalhyror, inte minst i nybyggda områden så som Masthuggskajen, samt att hyressubventioner och hyrestrappor används även för sådana verksamheter. Därför ska det här med välfungerande affärsmodeller inte bara förstås som att delningsinitiativ måste vara beredda att betala marknadshyror, utan som att delningsekonomins betalningsförmåga måste möta fastighetsägarens upplevda behov av en ekonomisk inkomst. Här påpekar flera av de intervjuade fastighetsbolagsrepresentanterna i Masthuggskajen att de kan tänka sig att erbjuda ekonomiska subventioner till verksamheter om de anser att de alternativa värdena av verksamheterna är stora nog, exempelvis i termer av ökad trygghet eller minskad skadegörelse. En annan fastighetsbolagsrepresentant berättade att de redan hade avsatt en liten yta för delningsinitiativ eller andra verksamheter som inte kan betala marknadsmässig hyra, men att förutsättningen för att det blir verklighet är att få in tillräckligt med verksamheter och hyra från de andra lokalerna i fastigheten. Det senare illustrerar hur en annan förutsättning som ibland kan behöva finnas på plats är att bolaget anser sig få in tillräckligt med ekonomiska värden från annat håll.

Intervjupersoner och workshopdeltagare resonerade även om olika *arkitektoniska* och *geografiska förutsättningar*. Representanterna från delningsinitiativen berättade under intervjuerna om de behov i termer av lokalutformning och lokalstorlek som deras verksamheter var beroende av. Det handlade om saker som att lokalerna ska vara stora nog, att de ska ge ett välkommande intryck utifrån, att de ska vara utformade så att de ger plats för skrymmande föremål och i vissa fall att det ska gå att genomföra högljudda aktiviteter där. Ett annat resonemang handlar om de geografiska förutsättningarna. Som har nämnts tidigare är det flera av de intervjuade verksamheterna som anser sig behöva lokal i områden där deras målgrupper finns och gärna också där det rör sig mycket folk som spontant kan komma in på besök. Även några av de intervjuade personerna från fastighetsbolag berättade om hur de, när de bestämt sig för att stimulera delande, valde att satsa i områden där de hade sett tidigare intresse från sina hyresgäster, från föreningslivet och från andra.

Den sista typen av förutsättning som tas upp i materialet handlar om *kunskap*, *värderingar* och *organisering*. Under intervjuer med fastighetsbolagsrepresentanter resonerar de ofta om att de

som fastighetsbolag behöver lära sig mer om delning och hur man organiserar den. Detta gäller än mer för fastighetsbolag som säljer vidare sina fastigheter till bostadsrättsföreningar efter att de är färdigbyggda. Vissa av intervjupersonerna menar att det uppstår ett problem här, eftersom bostadsrättsföreningar styrs av lekmän, som i regel inte har de kunskaper som behövs om frågorna, eller tillräckligt med stöd från sina hyresgäster.

Slutligen behövs förutsättningar i form av organisering och mobilisering. Detta handlar delvis om att representanter från fastighetsbolag, även om de själva brinner för frågan, behöver mobilisera och få med sig sina kollegor och styrelser internt i bolaget. Det handlar också om att fastighetsbolag, samt delningsinitiativen själva, behöver mobilisera intresse utifrån för att delningsekonomin ska kunna växa på en plats. En intervjuperson berättade att det ibland kan vara trögt att få igång initiativ: *"Folk nappar inte på idén. Det behövs en kritisk massa. Det är ett visst beteende som ska in"*.

6. Sammantagen analys

Effekter och värden

Det är stor variation i de effekter och värden som tas upp i litteraturen samt av aktörerna i intervjustudien, men vissa teman återkommer ändå. Framträdande miljöeffekter beteendeförändringar, lärande och förhöjd medvetenhet om miljömässig hållbarhet hos användare. Det finns även potential för reduktioner i miljöpåverkan och materialåtgång; genom exempelvis minskningar i transporter, materialåtgång samt produktion och konsumtion av prylar. Andra miljöeffekter är praktiska färdigheter i reparation och återvinning, minskad konsumtion och samt mer ospecificerade "miljöfördelar". Det är få av de tidigare studierna som kvantitativt har studerat storleken på miljöeffekter kvantitativt. Ett undantag är studien om Fritidsbanken (Tekie m.fl. 2020) som visar på en potentiellt minskad klimatpåverkan med 70% och materialåtgång med över 80% jämfört med ett scenario med privat ägande av utrustning.

De sociala effekterna kan sammanfattas som förbättrad hälsa, ökad trygghet, sociala mötesplatser, social sammanhållning och gemenskap, sociala nätverk, liv och rörelse/levande gatuplan under olika tider och ökad trygghet. Hälsoeffekterna är delvis knutna till delningsverksamheternas funktion som social mötesplats, medan ökad trygghet är en potentiell följd av att verksamheter befolkar och aktiverar gaturummet utanför. Det är i första hand intressegruppen "användare" eller "besökare" som vi kan se berörs här, tillsammans med personer som befinner sig i det omkringliggande gaturummet. Effekter på andra intressenter, så som på boende i fastigheterna eller på olika sociala grupper, undersöks inte i studierna i litteraturstudien, och har heller inte varit fokus i intervjustudien med fastighetsbolag och delningsinitiativ. Liksom var fallet med miljöeffekterna är det långt ifrån alla studier som har försökt bedöma storleken på de sociala effekterna. Ett undantag är en studie på bibliotek i Storbritannien som visade att dessa genererar 43 % av läsningen i länderna (Morris m.fl., 2002).

De ekonomiska effekterna som framträder tydligast i materialet rör sysselsättning och arbetskraft – saker som ökad sysselsättning genom arbetsträning, kompetensutveckling av arbetskraft och ökad chans att arbetskraft stannar kvar i området. Andra ekonomiska effekter är urban förnyelse, lokal inverkan på innovation och tillväxt i mindre företag, ökad attraktivitet i området, minskat klotter och minskade samhällskostnader för saker som ensamhet och ohälsa. Ekonomiska effekter på exempelvis andra delar av identifieras inte någonstans i materialet. Även här beskrivs många av effekterna kvalitativt, men det finns fler exempel på studier som har beräknat ekonomiska effekter kvantitativt. En studie har översatt de sociala effekterna av bibliotek till monetära värden och uppskattat att de producerar 12% mer ekonomiskt värde än de kostar i Storbritannien (Morris m.fl., 2002), respektive genererar åtta dollar per investerad dollar tillbaka till staten i USA (Leathem m.fl., 2009). För Fritidsbanken värderas det ideella arbetet till 2,5-5 miljoner SEK/år, och de uppskattas bidra till ökad sysselsättning på ett värde av 6,5-43 miljoner SEK/år. I viss utsträckning fokuserar de olika datakällorna på olika typer av effekter.

Av de ekonomiska effekterna är det sysselsättningskapande och skapande av företag och innovation som i fokus i litteraturstudien. I den kvalitativa intervjustudien lyfts inte dessa värden på ett tydligt sätt, utan här talas det snarare om attraktivitet och de positiva ekonomiska fördelar som delningsekonomi i gatuplan kan ha för fastighetsbolagen respektive för delningsverksamheterna själva. I stor utsträckning är det samma sociala effekter som lyfts av de olika datakällorna. En skillnad är att tillgänglighet och hälsoeffekter inte tas upp i intervjuerna med fastighetsbolagen. Frågor om delningsekonomin potential att bidra till omfördelning av resurser i samhället tas inte heller upp i den kvalitativa intervjustudien, på det sätt som litteraturstudien gör. Det är också samma miljöeffekter som återkommer, så som lärande, norm- och beteendeförändringar, även om litteraturstudien går in på mer detaljerade effekter och inte intervjustudien tar upp frågan om minskad materialåtgång.

Att olika datakällor på detta sätt i viss mån inriktar sig på olika frågor är inte förvånande, eftersom olika metoder och datakällor har olika fokus. Det är inte heller förvånande att det har funnits vissa skillnader i hur fastighetsbolag respektive delningsinitiativ resonerar under intervjuerna. Detta kan bero på att olika typer av aktörer i viss utsträckning har olika intressen och ser världen utifrån vissa ramar (Schön and Rein, 1994). Det som kanske är mest intressant är att det trots allt är så att olika datakällor och aktörer i stor utsträckning betonar liknande sociala, ekonomiska och miljömässiga effekter. Det kan tas som ett tecken på att resultatet är förhållandevis tillförlitligt och att många av de uppfattningar som fastighetsbolag och delningsinitiativ gjorde uttryck för i intervjustudien styrks av litteraturstudien. Med detta sagt bör man vara medveten om att det "under ytan" i sådana här processer ofta finns skillnader mellan aktörers perspektiv och intressen som inte är uttalade (Schön and Rein, 1994; Stark, 2009).

Vi får inte heller glömma att bara ett fåtal av texterna i litteraturstudien uttryckligen tar upp frågan om gatuplansplacering. Här blir det därför viktigt att fråga sig hur den typ av värdeskapande som litteraturstudien visar på kan tänkas påverkas av gatuplansplacering. Många av delningsinitiativens värden som åskådliggörs i litteraturstudien kopplas inte till gatuplansplacering, och är inte nödvändigtvis beroende av detta. Såväl bok- och prylbibliotek som platser för coworking, skapande och reparation kan mycket väl äga rum längre upp i en byggnad och då ändå vara värdeskapande. Däremot har vi skäl att tro att de positiva värdena i många fall kan förstärkas genom gatuplansplacering, och i andra fall åtminstone inte försämras av sådan placering. Alla de intervjuade delningsverksamheterna beskriver gatuplansplacering som positivt för verksamheten och användarna; då det genererar synlighet, lägre tröskel för att komma in, ökat kundunderlag och förbättrad kommunikation. Av samma skäl gjorde intervjupersonerna bedömningen att delningsverksamhetens positiva effekter generellt sätt förstärks av gatuplansplacering. Flera av de intervjuade personerna menade att synlighet är speciellt viktigt för att de nya konsumtionsformer som följer på delningsekonomi ska kunna etableras i befolkningen. Även de sociala effekter som handlar om relationsskapande och lärande kan tänkas stärkas genom placering av verksamheter där de är både synliga och lättillgängliga, så som i gatuplan.

Betydelsen av gatuplansplacering bekräftas även i vissa av studierna i litteraturen. I Taylor, Hurley & Connollys studie av maker-spaces (2016) menar flera av verksamheterna att det är grundläggande för deras verksamheter att de är placerade på huvudgatan (high street) för att kunna nå en bred krets av användare. Som en av verksamhetsledarna beskriver det: "We get everybody [...] they walk past and they stick their head in the door and they say 'what's this all about?'. Även i utvärderingen av Fritidsbanken (Tekie et al, 2020) beskrivs denna typ av placering som viktig för verksamheterna – lokalen ska helst ligga lättillgängligt och centralt, och på en plats med stort människoflöde. Där har man även kunnat se direkta resultat på verksamheten, när en av fritidsbankerna flyttade från utkanten av staden till ett mer centralt läge och antalet utlån ökade kraftigt. Idén att delningsekonomi i gatuplan genererar sociala relationer kan ytterligare stärkas av tidigare forskning med mer generellt fokus på levande gatuplan och service, som betonar att gatuplansplacering genererar social interaktion, och dessutom stärker besöksintensiva verksamheters överlevnad (Linn, 2018; Gehl m. fl., 2006; Hillier, 1996).

Det finns också en del som tyder på att placering av delningsinitiativ i gatuplan kan ge upphov till värden som inte traditionella kommersiella aktörer ger upphov till. En sådan är skapande av liv och rörelse. Detta är något som ett antal av de intervjuade delningsverksamheterna diskuterade. Dessa menade exempelvis att delningsinitiativ kan komplettera vissa typer av kommersiell service (såsom butiker) i de fall då de förra har öppet på kvällar och helger, vilket de senare i regel inte har. Några av de intervjuade fastighetsbolagen förde liknande resonemang. Andra möjliga positiva värden som delningsinitiativ i gatuplan kan tänkas skapa i jämförelse med traditionell kommersiell service är relaterad till trygghet och minskad brottslighet. Tidigare forskning visar nämligen att gott om människor på gator och torg, liksom bar- och restaurangverksam-

het, tenderar att leda till minskad trygghet bland boende och ökad brottslighet om det inte kombineras med lokala och tillitsfulla sociala relationer mellan boende och andra verksamma i området (Cozens and Love, 2015). Eftersom delningsinitiativ, som vi har sett tidigare, tenderar att generera sociala relationer och fungera som mötesplatser så är det tänkbart att sådana kan komplettera kommersiell service och därmed bidra med ökad trygghet och minskad brottslighet i ett område.

Tabell 1. Sammanfattning av sociala, ekonomiska och miljömässiga värden av levande gatuplan

Sociala värden	Ekonomiska värden	Miljömässiga värden
Mötesplats	Sysselsättning	Beteendeförändringar och lärande - kopplat till miljö och klimat
Social sammanhållning	Innovation och företagande	Minskad materialåtgång och klimatpåverkan
Ökade relationer mellan olika aktörer	Urban förnyelse - ökad attraktivitet samt liv och rörelse	Utveckla praktiska färdigheter om hur man reparerar eller återvinner prylar och material
Ökad fysisk och mental hälsa	Affärsnytta och fastighetsvärden	
Rörelse under fler tider		
Tillgänglighet för fler		
Atmosfär av social omtanke		

Förutsättningar

På ämnet förutsättningar för att delningsinitiativ ska kunna finnas i gatuplan så betonar såväl fastighetsbolag som delningsinitiativ i studien ekonomiska frågor. Verksamheternas låga betalningsförmåga beskrivs här som en stor utmaning. Detta gäller inte minst i attraktiva områden med i regel höga lokalhyror, så som i området Masthuggskajen där flera av de intervjuade fastighetsbolagen och delningsinitiativen är aktiva. Samtidigt bedriver fastighetsbolagen i Masthuggskajen ett arbete för att hitta affärs- och samverkansmodeller som, om det lyckas, ska möjliggöra nya sätt att fördela risker och ekonomiska värden mellan olika lokaler och bostäder och därmed möjliggöra lägre hyror (Molnar, kommande). Det här synliggör hur de ekonomiska förutsättningarna inte enbart kan förstås i termer av delningsinitiativs bristande betalningsförmåga, utan också bör förstås i relation till fastighetsägares affärsmodeller och avkastningskrav. Tidigare forskning har på ett liknande sätt visat på hur fastighetsbolags - men också investerares - affärsmodeller och ekonomiska kalkylmodeller kan ta sig olika uttryck och förändras över tid, men att deras utformning vid en viss tidpunkt ändå kan få avgörande betydelse för hur den byggda miljön designas (Robin, 2018; Rydin, 2016; Christophers, 2014). På den kommersiella lokalmarknaden i Storbritannien har affärs- och investeringsmodellerna över tid för fastigheter i premiumbeståndet under de senaste åren förändrats i en riktning där miljö- och energiaspekter har fått en större betydelse (Rydin, 2016). Hypotetiskt skulle en liknande utveckling kunna vara möjlig för lokalmarknaden för delning.

Tidigare forskning visar också hur det, till de ekonomiska förutsättningarna på fastighetsmarknaden, också finns olika typer av kulturella, värderingsmässiga och juridiska aspekter som påverkar vad som är möjligt. För att återigen koppla an till ovan nämnda forskning om den ökade betydelsen för miljö- och energifrågor på den kommersiella lokalmarknaden så hängde denna inte bara ihop med förändrade affärs- och investeringsmodeller, utan också med synen på marknaden och i politiken om vad som är och inte är möjligt att göra med en viss lokal eller fastighet (Rydin, 2016). På ett liknande sätt tar flera personer i intervjustudien upp hur synen på, och intresset för, att gynna etablerandet av delningsinitiativ bland fastighetsbolag varierar mellan individer och bolag och också förefaller vara under förändring.

En sista aspekt som kan ha betydelse är placering och utformning av lokaler och närmiljöer. I intervjustudien nämns som sagt att delningsinitiativs överlevnad underlättas om de är synliga och tillgängliga för besökare. Detta är med andra ord en förutsättning som behöver vara på plats. Tidigare forskning om levande gatuplan har på samma sätt betonat placering i stråk och noder som viktigt för besöksintensiva verksamheters överlevnad (Linn, 2018; Hillier, 1996). Med detta sagt finns det exempel på verksamheter som inte på samma sätt är beroende av var de är lokaliserade då deras verksamhet, samt deras ekonomiska överlevnad, inte bygger på spontana besök av konsumenter, utan snarare på att människor aktivt söker sig dit. I dessa fall blir inte lokaliseringen i noder och knutpunkter fullt lika viktig. För vissa verksamheter kan det till och med vara önskvärt att vara placerade mer avsides på grund av att det exempelvis kan vara känsligt för brukare synas till (Molnar, kommande).

En sista förutsättning är lokalutformning och andra arkitektoniska och geografiska aspekter. I intervjuerna med delningsinitiativen var det här en fråga som i viss mån lyftes: att verksamhetens funktionssätt exempelvis var beroende av lokaler som var av tillräcklig storlek eller hade stora fönster. Tidigare forskning om levande gatuplan brukar på ett liknande sätt betona stora fönster och dörrar vända mot gatan som önskvärt (Heffernan m. fl., 2014), men återigen kan detta sägas gälla verksamheter som faktiskt är beroende av spontana besök. Utifrån litteraturstudien och intervjustudien går det dock inte att utläsa något generellt om att delningsinitiativ skulle ha speciella lokalbehov i jämförelse med andra typer av verksamheter, då sådana kan variera vad gäller den verksamhet de bedriver.

En fråga som dock återkommer i materialet är den om delning av ytor. Vissa av delningsinitiativen pekade själva på fördelarna med att dela lokal med andra verksamheter, såsom ökad synlighet (från användare av de andra tjänsterna i lokalen) och möjlighet att dela ansvar för städning och hjälpa varandra med bemanning – och i vissa fall som ett sätt att dra ner lokalkostnaderna. Detta beror dock på vilken typ av verksamheter som delar lokaler. Leksaksbiblioteket anger att det blivit billigare för dem sedan de fick egna lokaler, eftersom såpass mycket arbetstid tidigare gick åt till att möblera om vid stängning och öppning. För andra verksamheter verkar det vara relativt enkelt att dela utrymme. Delade lokaler skulle alltså kunna vara en lösning på utmaningen med låga betalningsmöjligheter, men det beror på vilka verksamheter det gäller, och hur de kombineras (Brinkø m. fl., 2015).

7. Avslutande reflektioner och utblick

De typer av delningsinitiativ som den här studien har berört – bok- och prylbibliotek, co-working och maker spaces samt platser för reparation – kan ha mycket att vinna av att befinna sig i gatuplan. Vidare har det värdeskapande som den här typen av verksamheter kan leda till för det omkringliggande samhället potential att stärkas ytterligare genom gatuplatsplacering, bland annat genom den ökade synlighet och tillgänglighet som uppstår. Detta är två övergripande slutsatser som kan dras av studien. Studien har dock också visat på att förutsättningarna inte helt är på plats vad gäller kunskaper, värderingar, affärs- och finansieringsmodeller bland fastighetsbolag och investerare, men också i viss mån bland delningsinitiativen själva. Masthuggskajen i Göteborg är ett exempel på hur en sådan utveckling faktiskt är fullt möjlig att sträva efter, även om utvecklingsprocessen där inte är tillräckligt långt gången för att utfallet går att utvärdera än.

Studien har åskådliggjort en tydlig snedvridning i nuvarande kunskap om hur gatuplanen i städer och tätorter kan nyttjas och vilka värden som kan uppstå och för vem. Såväl forskare som praktiker behöver ändra sin syn på denna fråga. Dels gäller detta synen på vilka typer av verksamheter som faktiskt kan inhysas i gatuplanslokaler, utöver caféer, restauranger, barer, butiker och dylikt. Studien har visat exempel på delningsinitiativ som redan idag finns på plats i gatuplan, som överlever där och som genererar värde. Men det är också viktigt i sammanhanget att inte tänka på delningsekonomi i gatuplan som ”en sak” som bara kan se ut och fungera på ”ett sätt”. Studien har gett exempel på att alla delningsinitiativ inte passar i gatuplan och att det kan finnas olika behov mellan verksamheter vad gäller placering, karaktäristika på lokaler, hyresnivåer och liknande.

Studien har också, som ett resultat av en omfattande genomgång av tidigare forskning samt andra typer av studier, visat på ett generellt kunskapsglapp kring delningsekonomin roll i gatuplan, och generellt sett, om delningsekonomin lokalbehov, vare sig i gatuplan eller inte. Även denna studie kan sägas ha ”snuddat” vid frågan. Det skulle behövas fler studier som ser närmare på organisatoriska och affärsmodellrelaterade aspekter av frågan, såväl som genomför mer detaljerade empiriska studier fokuserade på hur delningsinitiativs roll i gatuplan i Sverige påverkar omgivningen (i form av priser, användning av det offentliga rummet, påverkan på lokala sociala relationer, hyresgästernas nöjdhet m.m.).

I ljuset av studien går det också att finna ett antal praktiska implikationer för hur kommuner, regioner, fastighetsbolag, delningsinitiativ, konsultfirmor och andra kan agera i frågan framöver. Utöver arbetet i Masthuggskajen skulle fler stads- och fastighetsutvecklingsprojekt behöva genomföra försök med att inhysa delningsinitiativ i gatuplan. Detta är ett arbete som, till skillnad från vad som var fallet i Masthuggskajen (Molnar, kommande) skulle kunna påbörjas redan i planprogramskedet och tidig projektering och affärsutveckling av enstaka byggnader och angränsande offentliga rum. Andra åtgärder som skulle kunna genomföras framöver för att underlätta för delningsverksamheter är utvecklandet av nya policys, strategier, incitaments-system, affärsmodeller, finansieringsmodeller, informationsinsatser och forum för dialog om de här frågorna. Den senaste tidens ”butiksdöd” (Koch, 2018; Öberg, 2019) och stadskärnornas urholkande (Jörnmark m. fl., 2015) tillsammans med Corona-krisens effekter på våra städer och tätorter talar för att det framöver kommer att finnas ett stort behov och intresse av sådana insatser bland såväl offentliga aktörer, som delningsinitiativ och fastighetsbolag. Det finns självfallet mycket vi inte vet än, osäkerheter och risker, men här bör man fråga sig själv vad fördelarna respektive nackdelarna är med att behålla status quo och inte göra något alls.

8. Referenser

- Aabø S., Audunson, R., & A. Vårheim (2010). How do public libraries function as meeting places? *Library & Information Science Research* 32(1), 16-26.
- Acquier, A., Daudigeos, T., & Pinkse, J. (2017). Promises and paradoxes of the sharing economy: An organizing framework. *Technological Forecasting and Social Change*, 125, 1–10.
- Akhavan, M., Mariotti, I., Astolfi, L., & Canevari, A. (2019). Coworking Spaces and New Social Relations: A Focus on the Social Streets in Italy. *Urban Science*, 3(1).
- Bademo, T. (2017). *Förhållandet mellan cirkulär ekonomi och delningsekonomi - En studie angående hur SOU 2017:22 och SOU 2017:26 förhåller sig till båda koncepten*. Masteruppsats, Lund Universitet.
- Bradley, K. (2016). Bike Kitchens - Spaces for convivial tools. *Journal of Cleaner Production*, 197, 1676-1683.
- Brinkø R, Nielsen SB and van Meel J. (2015). Access over ownership – a typology of shared space. *Facilities* 33: 736.
- Brown, J. (2017). Curating the “Third Place”? Coworking and the mediation of creativity. *Geoforum*, 82, 112-126.
- Brydon-Miller M, Greenwood D and Maguire P. (2003). Why Action Research? *Action Research* 1: 9-28.
- CBRE (2019). *Property Value Implications of Flexible Space*
- Christophers B. (2014). Wild Dragons in the City: Urban Political Economy, Affordable Housing Development and the Performative World-making of Economic Models. *International Journal of Urban and Regional Research* 38: 79-97.
- Codagnone, C. och B. Martens (2016). *Scoping the Sharing Economy: Origins, Definitions, Impact and Regulatory Issues*. JRC Technical Reports. European Commission. Institute for Prospective Technological Studies. Digital Economy Working Paper 2016/01.
- Cozens, P. and Love, T. (2015). A Review and Current Status of Crime Prevention through Environmental Design (CPTED). *Journal of Planning Literature* 30: 393-412.
- Dabbour, N. (2019). *Hållbar konsumtion och Skåpet Tage – En studie som undersöker hur Malmö stad verkställer hållbar konsumtion på lokal nivå och vad för roll Skåpet Tage spelar i detta*. Sveriges Lantbruksuniversitet. Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap. Masteruppsats.
- Dovey, K. and Symons, F. (2014). Density without intensity and what to do about it: reassembling public/private interfaces in Melbourne’s Southbank hinterland. *Australian Planner* 51: 34-46.
- Ewing R, Clemente O, Neckerman K, m. fl. (2013). *Measuring Urban Design: Metrics for Livable Places*, Washington, DC: Island Press/Center for Resource Economics, Washington, DC.

- Fjellander, L., S. Harris, H. Ljungkvist Nordin, E. Mata, H. Matchke Ekholm, A. Plepys, C. Katzeff and M. Börjesson Rivera (2019). *Delningens potential*. <https://www.ivl.se/download/18.20b707b7169f355daa76ed5/1572337516186/C371.pdf>, IVL.
- Flick, U. (2014). *An Introduction to Qualitative Research*, London: Sage Publications.
- Frenken, K., Meelen, T., Arets, M., and van de Glind, P. (2015). *Smarter regulation for the sharing economy*. *The Guardian*, 20.
- Gehl, J. (1986). "Soft edges" in residential streets. *Scandinavian Housing and Planning Research 3*: 89-102.
- Gehl, J., Johansen Kaefer, L. and Reigstad, S. (2006). Close encounters with buildings. *Urban Design International 11*: 29-47.
- Göteborg Stad (2020). *Sharing City Göteborg*. https://goteborg.se/wps/portal/start/miljo/det-gor-goteborgs-stad/dela-och-lana/sharing-city-goteborg!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMn-Mz0vMAfljo8ziTYzcDQy9TAy93f0D3AwCLYzcLJzd3Y0dzYz0wwkpiAJKG-AAjgb6Bbmhi-gAE0kBS/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/
- Hahn, G., Hök, L. and Jannesson, E. (2016). *Så mäts socialt hållbart värdeskapande*, Lund: Sverige: Studentlitteratur.
- Hayes, E., Morris, A. (2005). Leisure role of public libraries: User views. *Journal of Librarianship and Information Science 37*(3):131-139
- Heffernan, E., T. Heffernan and W. Pan (2014). "The relationship between the quality of active frontages and public perceptions of public spaces." *Urban Design International 19*(1): 92-102.
- Helgesson, C-F. and Muniesa, F. (2013). For What It's Worth: An Introduction to Valuation Studies. *Valuation Studies 1*: 1-10
- Hillier, B. (1996). *Space is the machine : a configurational theory of architecture*, Cambridge: Cambridge University Press.
- HSB (2019). *Framtidens boende - så vill västsvenskarna bo*. https://www.hsb.se/globalassets/regionalt-innehall/hsb-goteborg/media/dokument/dokument-per-omrade/om-boende/framtids-boende/framtidsboende_2019-rapport-final.pdf
- Jackson, D., Marshall, C., Abery, C. and Dumbrell, A. (2005). *Littlemoor Toy Library Evaluation Report*. Bournemouth University
- John, N. (2017). *The Age of Sharing*. Malden, MA: Polity.
- Jörnmark, J., Forsemalm, J. and Palmås, K. (2015). *Göteborg - mellan segregation och kreativitet*. Göteborg: Tangent.
- Kickert, CC. (2016) Active centers - interactive edges: The rise and fall of ground floor frontages. *Urban Design International 21*: 55-77.
- Koch, D. (2018). *En levande stad*. Plan 2018: 49-67.

- Leathem, K., Campbell, H. and Court, P. (2019). *Suffolk libraries. A predictive impact analysis*. MOORE Kingston Smith Fundraising & Management
- Linn, E. (2018). *Forskning visar hur bottenvåningen ger staden liv*. Hämtad från: arkitekten.se/kultur/forskning-visar-hur-bottenvåningen-ger-staden-liv/
- Markendahl, J., Hossain, M. I., McCormick, K., Lund, T., Moller, J., and Näslund, P. (2019). Analysis of Sharing Economy Services. Initial Findings from Sharing Cities Sweden. *Nordic and Baltic Journal of Information and Communications Technologies*, 1, 239-260.
- Marshall, C. and Rossman, GB. (2006) *Designing Qualitative Research*, Thousands Oaks: Sage Publication.
- Masthuggskajenkonsortiet. (2020) *Masthuggskajen*. Hämtat från: masthuggskajen.se
- Maxwell, D., Owen, P., McAndrew, L., Muehmel, K., and Neubauer, A. (2011). *Addressing the Rebound Effect*. https://www.ecologic.eu/sites/files/project/2013/2670_03_rebound_effect_report.pdf, European Commission DG ENV.
- Molnar, S. (2013). *Slutrapport - tillämpad förstudie Kvibergs kontorskollektiv*. Gothenburg: City of Gothenburg.
- Molnar, S. (kommande). *Planering för blandade bottenvåningar - fallet Masthuggskajen*. Göteborg: Centrum för hållbar stadsutveckling, Urban Futures.
- Molnar, S. and Tekie, H. (2018). *Effektanalys av sociala och kulturella verksamheter i bottenplan – en idéskrift*. Göteborg: Sverige: Mistra Urban Futures.
- Morris, A., Sumsion, J., and Hawkins, M. (2002). Economic value of public libraries in the UK. *Libr*, 52(2), pp 78-87
- Nguyen, S. and Llosa, S. (2018). On the difficulty to define the Sharing Economy and Collaborative Consumption - Literature review and proposing a different approach with the introduction of 'Collaborative Services'. *Journée de la Relation à la Marque dans un Monde Connecté*: 19-25.
- Ordoñez, I. & Hagy, S. (2019). *Fixotek - Implementing and Testing Urban Reuse and Repair Centers in Sweden*. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 225(1). doi: 10.1088/1755-1315/225/1/012007
- Ozanne, L. K., and Ozanne, J. L. (2011). *A Child's Right to Play: The Social Construction of Civic Virtues in Toy Libraries*. American Marketing Association
- Polk, M. (2015). Transdisciplinary co-production: Designing and testing a transdisciplinary research framework for societal problem solving. *Futures*, 2015, Vol. 65, pp. 110-122 65: 110-122.
- Robin, E. (2018). *Performing real estate value(s): real estate developers, systems of expertise and the production of space*. Geoforum. In Press, Corrected Proof. Hämtat från: <https://www.science-direct.com/science/article/pii/S0016718518301453?via%3Dihub>
- Rydin, Y. (2016). Sustainability and the financialisation of commercial property: Making prime and non-prime markets. *Environment and Planning D: Society and Space* 34: 745-762.

- Røyne, F. and Fernqvist, N. (2020). *Miljöutvärdering av Leksaksbiblioteket*. RISE rapport 2020:13. Göteborg: RISE.
- Schor, J. (2016). Debating the Sharing Economy. *Journal of Self-Governance & Management Economics*, 4(3).
- Schön, D.A. and Rein, M. (1994) *Frame reflection: toward the resolution of intractable policy controversies*, New York, N.Y.: BasicBooks.
- Stark, D. (2009). *The Sense of Dissonance Accounts of Worth in Economic Life*: Princeton University Press.
- Styhre, A. (2013). *Professionals Making Judgments - The Professional Skill of Valuing and Assessing*, Basingstoke: England: Palgrave Macmillan.
- Sharing Cities Sweden (2020). *Sharing Cities Sweden*. Hämtat från: www.sharingcities.se
- Taylor, N., Hurley, U., and Connolly, P. (2016). *Making Community - The Wider Role of Makerspaces in Public Life*. 2016 Conference on Human Factors in Computing Systems, San Jose, USA. doi: 10.1145/2858036.2858073
- Tekie, H., Røyne, F., Andersson, L., et al (2020) *Utvärdering av fritidsbanker*. RISE Rapport 2020. Göteborg: RISE.
- Winslow, J. (2018). *Wheels of Change: How are bike-sharing schemes and bike kitchens institutionalising collaborative consumption and production in Barcelona?* (Masteruppsats). The International Institute for Industrial Environmental Economics, Lund Universitet: Lund. Hämtad från: <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/8962434>
- Mulas, V., Nedayvoda, A., and Zaatari, G. G. (2017). *Creative Community Spaces: Spaces That Are Transforming Cities into Innovation Hubs*. World Bank.
- Zamani, B., Sandin, G. and Peters, G. M. (2017). Life cycle assessment of clothing libraries: can collaborative consumption reduce the environmental impact of fast fashion?. *Journal of Cleaner Production*, 162: 1368-1375.
- Zapata Campos, M. J., Zapata, P., & Ordoñez, I. (2020). *Urban commoning practices in the repair movement: Frontstaging the backstage*. *Environment and Planning A: Economy and Space* doi: 10.1177/0308518X19896800
- Öberg, M. (2019). Stadens bottenvåningar. In: Öberg M, Thufvesson O and Bergman B (eds) *Spaning om stadens utveckling - Forskningsrådets spaning 2019*. Malmö: Svenska stadskärnor.

Bilaga: Beskrivningar av texterna i litteraturstudien

I denna bilaga sammanfattas texterna som litteraturstudien bygger på, med mer information om forskningsmetoder och data

Bokbibliotek

Fyra relevanta studier om bokbibliotek ingår i litteraturstudien: Morris m. fl. (2002), Hayes and Morris (2005), Aabø m. fl. (2019), och Leatham m. fl. (2019).

Morris m.fl. (2002) gjorde en litteraturstudie av kvantitativ forskning med enkäter och modeller, och genomförde även en egen enkät med 550 biblioteksanvändare på fyra olika bibliotek. Syftet med deras studie var att hitta metoder för att utvärdera ekonomiska effekter av bibliotek med fokus på användare. I den egna enkäten fick användarna frågor om sina upplevelser av bibliotekslån. Analysen av litteraturen användes som grund för en deskriptiv analysmodell.

De andra studierna på bokbibliotek baserades huvudsakligen på intervjuer med biblioteksanvändare. Hayes och Morris (2005) intervjuade användare på två bibliotek för att ta reda på vilken roll bibliotek spelar för människors fritid. Aabø m.fl. (2019) fokuserade på biblioteket som mötesplats, och dess potential att bygga medborgarskap. Multipel regressionsanalys användes för att analysera svaren. Leatham m.fl. (2019) undersökte bibliotekens effekt på ensamhet för de användare som deltar i dess sociala aktiviteter (såsom klubbar för äldre, barngrupper och open spaces). Resultaten översattes sedan till ekonomiska värden.

Prylbibliotek

Sex studier om prylbibliotek ingår i litteraturstudien: en studie om bibliotek för sportutrustning (Tekie m.fl. 2020), tre om leksaksbibliotek (Ozanne och Ozanne 2011, Jackson m.fl. 2005, Røyne och Fernqvist 2020), och två om bibliotek för kläder (Zamani m.fl. 2017, Dabbour 2019).

Studien om Fritidsbanken är den enda som fokuserar på alla tre effekt-kategorierna – sociala, ekonomiska och miljömässiga effekter. Syftet var att utvärdera vilka samhällsnyttor Fritidsbanken bidrar med på dessa områden. Tekie m.fl. (2020) genomförde tre kombinerat kvantitativa och kvalitativa enkäter - en till låntagare, en till personer som skänker saker till Fritidsbanken och en till de lokala fritidsbankerna. Tekie m.fl. intervjuade även platsansvariga samt ett mindre antal besökare på 5 fritidsbanker i Sverige. Datan analyserades med en kombination av kvalitativa metoder och statistisk analys.

Ozanne och Ozannes artikel (2011) baseras på en kvalitativ studie av ett leksaksbibliotek i Nya Zeeland. Datan samlades in genom djupintervjuer med deltagande föräldrar och barn, och observationer av föräldrarna. Den kompletterades även med föräldraintervjuer på ett antal andra leksaksbibliotek, för att jämföra svar mellan verksamheterna och se om det fanns några märkbara skillnader. Frågeställningen handlade om vilka fördelar föräldrar och barn ser med leksaksbibliotek.

Jackson m.fl. (2005) utvärderade ett leksaksbibliotek i England och dess effekter för barn, familjer och närliggande samhällen. De samlade in data genom en enkät med volontärerna som drev verksamheten samt användare, och genomförde även observationer på plats under tre veckor.

Røyne och Fernqvist (2020) värderade miljönyttan som Leksaksbiblioteket bidrar med, i form av både direkta och indirekta effekter av verksamheten. Den direkta effekten som beräknades var en potentiell reduktion i växthuseffekt om leksaksbeståndet per barn minskar i målgruppen.

De indirekta effekterna som utvärderades bestod av inverkan på normer och beteendemönster. Studien grundar sig på en enkätundersökning riktad till medlemmar som Leksaksbiblioteket genomförde under 2019, forskning relaterat till beteendeändring, psykologi och normförskjutning, existerande effektberäkningar på delningstjänster och livscykeldata.

Zamani m.fl. (2017) använde livscykelanalys på klädesplagg för att undersöka de miljömässiga fördelarna och nackdelarna med klädesbibliotek i förhållande till konventionella affärsmetoder. Studien syftade även till att identifiera de viktigaste faktorerna som påverkar miljöeffekter av klädesbibliotek. Livscykelanalysen gjordes på tre olika plagg (t-shirt, jeans och klänning). Författarna jämför även olika scenarier för hur klädesbibliotek kan utföra sina tjänster.

Dabbour (2019) undersökte vilken roll Skåpet Tage spelar för omställningen till hållbar konsumtion i Malmö stad. Skåpet Tage är en verksamhet där personer (i detta fall föräldrar till förskolebarn) kan lämna kläder de inte behöver och/eller hämta kläder som andra har lämnat. Data samlades in genom litteraturstudier (på ämnen som hållbar konsumtion och textilindustrins miljöpåverkan), en pilotstudie på två förskolor i Malmö, samt intervjuer med föräldrar på de deltagande förskolorna. I pilotstudien införde Miljöförvaltningen i Malmö skåpet på de två skolorna på två olika sätt – med och utan tillhörande workshop om hållbar textilkonsumtion med barnen. Beteendeförändringen hos föräldrarna utvärderades och jämfördes sedan.

Coworking och maker spaces

I litteraturstudien ingår tre studier om coworking-spaces (Brown, 2017; CBRE, 2019; Akhavan m.fl., 2019), tre texter om makerspaces (Millard m.fl., 2018; van Holm, 2017; Taylor m.fl., 2016) och en text om många olika så kallade "creative community spaces" – inklusive coworking-spaces och makerspaces (Världsbanken, 2017).

Browns (2017) studie undersöker effekterna av coworking-spaces för de som arbetar där samt deras inverkan på "större urbana omvandlingsprocesser". Den baseras på enkäter och intervjuer där personer som själva arbetar på olika coworking-spaces deltog. I rapporten från CBRE (2019) analyseras data från byggnader i med minst 10 % coworking-ytor och byggnader utan coworking-ytor, med liknande övriga förutsättningar. Värden (capitalization rates respektive pris per kvadratmeter) i försäljningar av de olika typerna av byggnader jämfördes sedan för att svara på ifall det höjer fastighetsvärden av byggnader om de har hyresgäster med coworking-ytor. Akhavan m.fl. (2019) fokuserar på samarbetet mellan coworking-platser och så kallade "social streets" – gräsrotsledda initiativ för att skapa lokal gemenskap genom fler fysiska möten i det offentliga rummet. Studien baseras på enkätsvar från coworking-spaces i hela Italien och besök på ett antal platser i Milano.

Millard m.fl. (2018) studerar om maker-rörelsen lever upp till sin potential på områdena social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet. De genomförde fallstudier av tio maker-initiativ i USA och kompletterade detta med en enkät och en litteraturstudie. Van Holm (2017) undersöker hur makerspaces bidrar till lokal ekonomisk utveckling och använder sig främst av intervjuer med medlemmar och ledare från makerspaces i Georgia, USA. Taylor m.fl. (2016) fokuserar på hur makerspaces kan vara till nytta för allmänheten, och utmaningar som dyker upp när detta ska realiseras. Deras studie baseras på intervjuer och besök på 15 makerspaces i Storbritannien och Irland. Rapporten från Världsbanken (2017) syftar till att visa upp inspirerande exempel på "creative community spaces" [CCSs] – platser som entreprenörer av olika slag kan använda gratis, och som har en positiv inverkan på lokala ekonomier och samhällen. Platserna som presenteras i rapporten är coworking-lokaler, acceleratorer, maker spaces, inkubatorer, fab labs och hacker spaces. I rapporten beskrivs bland annat lokala effekter, och ett av fokusområdena är platsernas inverkan på städers socio-ekonomiska landskap.

Platser för reparation

I litteraturstudien ingår tre studier om cykelkök (Bradley, 2016; Zapata Campos m.fl., 2020; Winslow, 2019) och en studie om fixotek (Ordoñez & Hagy, 2019).

I Karin Bradleys (2016) fallstudie på Cykelköket i Malmö analyseras deras verksamhet i förhållande till degrowth. Bradley använde observationer på plats och intervjuer med olika personer som arbetar på Cykelköket eller det makerspace som det ingår i. För att sätta fallstudien i kontext besökte hon ett cykelkök i Göteborg och intervjuade personen som startade detta; och gjorde en litteraturstudie av både vetenskapliga och populärvetenskapliga texter om andra cykelkök.

Maria Jose Zapata Campos m.fl. (2020) studerade Cykelköket i Göteborg, med syftet att förstå reparationspraktiker och deras relation till rumsliga frågor. Data samlades in genom observationer på Cykelkökets möten, på möten, workshops och evenemang; genom att studera dokument, interaktioner på sociala medier och nyhetsbevakning; samt genom djupintervjuer med olika medlemmar i cykelköket. Materialet analyserades med kvalitativ kodning.

Syftet med Winslows (2019) studie var att applicera ett ramverk för hållbara affärsmodeller, tillsammans med institutionell teori, på empiriska fall - för att bidra till kunskap om värdeskapande i delningsekonomi. Winslow använde fältstudier och semistrukturerade intervjuer för att samla in data från tre olika cykelkök i (samt tre cykeldelningstjänster) i Barcelona.

Ordoñez och Hagys (2019) rapport beskriver Fixotek-projektet, där det ingick fyra fixotek i Göteborg (i Hammarkullen, Majorna, Rannebergen och Bergsjön). Här ställdes inga forskningsfrågor, utan syftet var att presentera hur projektet planerades, beskriva den första perioden i fixotekens verksamheter samt att dela med sig av lärdomar från denna period.

I internationell samverkan med akademi, näringsliv och offentlig sektor bidrar vi till ett konkurrenskraftigt näringsliv och ett hållbart samhälle. RISE 2 200 medarbetare driver och stöder alla typer av innovationsprocesser. Vi erbjuder ett 100-tal test- och demonstrationsmiljöer för framtidssäkra produkter, tekniker och tjänster. RISE Research Institutes of Sweden ägs av svenska staten.

RISE Research Institutes of Sweden AB
Box 24036, 400 22 GÖTEBORG
Telefon: 010-516 50 00
E-post: info@ri.se, Internet: www.ri.se
RISE Rapport 2020